

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного
університету

Випуск 28

*На пошану професора, ректора
Руслана Постоловського*

Рівне – 2016

УДК 94(477) + 94 (100)
ББК 63.3 (4Укр)
А 43

*Друкуються за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 6 від 30 червня 2016 р.*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Редакційна рада:

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Кузіцькі Єжи – доктор хабілітований в галузі історії,
професор (м. Жешув, Республіка Польща)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Шугасва Людмила – доктор філософських наук, професор (м. Рівне)

Члени редколегії:

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Остріг)

Лоренс Беата – доктор хабілітований в галузі історії,
професор (м. Жешув, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології,
професор (м. Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м. Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:

Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 28. –
Рівне: О. Зень, 2016. – 487 с.

ISBN 978-617-601-159-0

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України «Про державну реєстрацію
періодичних видань» часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»
визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (наказ № 820 від 11.07.2016 р.)*

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
історико-соціологічний факультет РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://isf.rv.ua/>

ISBN 978-617-601-159-0

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2016

8. Speech made by Harrowby // Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser. 3 th. (1868-1891). – Vol. 330. – Col. 449–451.
9. Speech made by M. Hicks-Beach // Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser. 3 th. (1868-1891). – Vol. 294. – Col. 363.
10. Speech made by Onslow // Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser. 3 th. (1868-1891). – Vol. 295. – Col. 949–950.
11. Speech made by V. Sidmouth // Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser. 3 th. (1868-1891). – Vol. 288. – Col.3–5.
12. Speech made by V. Sidmouth // Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser. 3 th. (1868-1891). – Vol. 288. – Col. 645.
13. Speech made by V. Sidmouth // Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: 1896. – Ser. 3 th. (1868-1891). – Vol. 289. – Col. 1656.
14. Speech made by W. Gladstone // Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser. 3 th. (1868-1891). – Vol. 295. – Col. 979.
15. Speech made by Baden-Powell // Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser. 3 th. (1868-1891). – Vol. 325. – Col. 153.
16. The Parliamentary Debates. House of Commons // The Times. – 1884. – March 11. – P. 11.

УДК 94(477)

Р.Давидюк

УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ В ПОЛЬЩІ: ПРОБЛЕМИ СТАТУСУ ТА ЧИСЕЛЬНОСТІ

У науковій статті обґрунтовано національно-політичний статус української еміграції в Польщі після поразки революції 1917-1921 рр., який обумовлювався причинами її появи, характером і цілями діяльності. Визначено обставини

спрямування найбільшої хвилі української політичної еміграції до Другої Речі Посполитої, прослідковано існування двох її основних груп: цивільних та військових. Підтверджено існуючу в історіографії думку про дискусійність питання чисельності української політичної еміграції.

Ключові слова: українська політична еміграція, Друга Річ Посполита, Волинське воєводство, військова еміграція, цивільна еміграція.

В научній статтє обоснован национально - политический статус украинской эмиграции в Польше после поражения революции 1917-1921 гг., который обуславливался причинами ее появления, характером и целями деятельности. Определены обстоятельства направления наибольшей волны украинской политической эмиграции во Вторую Речь Посполитую, прослежено существование двух ее основных групп: гражданской и военной. Подтверждено существующее в историографии мнение о дискуссионности вопроса численности украинской политической эмиграции.

Ключевые слова: украинская политическая эмиграция, Вторая Речь Посполитая, Волинское воєводство, военная эмиграция, гражданская эмиграция.

The defeat of the national democratic revolution, opposition to the Bolshevik regime led to a powerful wave of Ukrainian political emigration, which consisted of various social groups, in varied financial condition, educational attainment, and political views. Ideological reasons for leaving Ukraine and the impossibility of returning, the nature and goals of activity abroad determined national and political status of Ukrainian emigration. The main objective of emigrants was the preservation of their own national feeling, culture and free life.

Due to the objective and subjective conditions most of the emigrants headed off to Poland, which was considered to be an ally in view of signing the Warsaw Agreement in 1920. Among the Ukrainian political emigration on the territory of the Second Rzeczpospolita stood out two main groups: the military officers, which until 1924 were in internment camps and civilians, including government officials, academics, intellectuals, peasants and workers.

The number of Ukrainian political emigration in Poland remains a controversial issue because of the lack of clear accounting dissipation, high mortality, reduce due to return to the Ukrainian SSR, further moving to Czechoslovakia, France and other countries. Scientists call

numbers from 20 to 45 thousand of Ukrainians at the end of 1920 – beginning of 1921. Ukrainian political emigration, despite everyday hardships, unemployment, adapting difficulties, distinguished by a high level of national consciousness and consistent struggle for creation of an independent Ukrainian state.

Key words: *Ukrainian political emigration, Second Rzeczpospolita, Volyn province, military emigration, civil emigration.*

Постановка наукової проблеми. У кінці листопада 1921 р. за межі України виїхав уряд та армія УНР, що знаменувало завершення періоду українського державотворення початку ХХ століття та появу потужної хвилі національної політичної еміграції. Не сприймаючи більшовицьких ідей і методів будівництва комуністичного суспільства, десятки тисяч активних учасників революції 1917-1920-х рр. виїхали на захід, продовжуючи боротися та мріяти про незалежну Українську державу. Розпочиналося важке життя у вимушеній еміграції.

Джерельну базу наукової статті склали архівні документи, матеріали міжвоєнної періодики, праці діячів еміграції. Проблем чисельності української політичної еміграції у міжвоєнній в Польщі торкалися як українські вчені В.Трошинський [17], Я.Тинченко [16], М.Павленко [9], так і польські дослідники О.Вішка [29], Я.Бруський [25], З.Карпус [26].

Мета і завдання наукової статті полягає в обґрунтуванні національно-політичного статусу української міжвоєнної еміграції в Польщі та з'ясуванні дискусійності питання про її кількісні показники.

Після поразки української революції в еміграції опинилися представники різних політичних течій: соціалістичної, монархістської, ліберально-демократичної, націоналістичної. До того ж емігрантське середовище складалося з різних суспільних прошарків з усіх куточків України, були відмінними їх культурне життя і політична організація, вони різнилися матеріальним становищем, освітнім рівнем, поглядами: «хвиля еміграції складається з найрізномірніших елементів як по своєму національному так і соціальному характеру,... емігрують заможні і середні кола, емігрує трудова інтелігенція, селянство і міщанство» [21, арк. 45].

У соціальній структурі емігрантів переважали чоловіки, здебільшого військові, жінки склали біля 10% тих, що залишили батьківщину [29, с. 10-11]. О.Шульгин, аналізуючи завдання еміграції через 10 років її існування писав: «слово еміграція є занадто загальне: вона складається з різних елементів і різних нерівних по своєму значінню установ. На еміграцію вийшов і уряд УНР, і значна частина державного апарату, і десятки тисяч нашого війська. В еміграції опинилися і найбільш кваліфіковані наші інтелігентські сили і прості козаки. Отже, завдання цих різних установ і різного порядку людей – не може бути однакове» [22, с. 2].

Водночас, емігрантів, незалежно від їх соціального стану чи ідеологічних поглядів, об'єднував політичний характер еміграції [7, с. 70]. У статуті Українського центрального комітету (УЦК) визначалося, що політичним емігрантом вважається «особа української національності, яка емігрувала з України через політичні причини або через ті самі причини не може повернутися до своєї держави» [28, с. 6]. У «Меморіалі про положення українців-емігрантів з Наддніпрянської України перебуваючих на терені Східної Галичини» наголошувалося: «На теренах понад теперішнім польсько-українським кордоном, доводиться зустрічатися як з повсякденним явищем – еміграцією мешканців з Наддніпрянської України на теренах Східної Галичини, а також Волині... Невиносимо тяжкі умови політичного і національного життя на Наддніпрянській Україні, нечувано жорстоке переслідування російсько-комуністично-більшовицькою владою місцевого населення України, особливо його активних громадсько-політичних елементів, і, нарешті, внаслідок руїни господарсько-економічного життя, страшне безробіття у всіх галузях господарки і повна відсутність найнеобхідніших засобів до існування, все це являється головними причинами еміграції, все це гонить сотні тисяч людей з рідного краю на чужину, все це заставляє їх рідні оселі кидати і в страху перед смертю від політичного терору або від голоду шукати захисту на чужині бодай для врятування свого життя» [21, арк. 44-45].

Таким чином, політичні причини залишення України десятками тисяч найактивніших учасників подій 1917-1920 рр.,

характер та цілі діяльності за кордоном обумовили національно-політичний статус української еміграції. Самі емігранти відзначали : «Українська еміграція є політичною. Це не значить, що всі українські емігранти займаються високою політикою, але це означає, насамперед, що причиною появи за кордоном України у роках 1919-1920 великого числа емігрантів були події характеру політичного» [12, с. 19].

Головним завданням еміграції було збереження власного національного відчуття, своєї культури і вільного життя [20, арк. 28]. О.Лотоцький казав: «Під тяжким терором большевизму тисячі людей примушені були покинути свою державу, та опинившись на еміграції переносять увесь центр ваги цієї боротьби за межі України [8, с. 1].

Цікавою видається оцінка української еміграції Я.Рудницького, який писав, що еміграція у 1920 р. Голови Директорії С.Петлюри «разом з дівою армією, державним апаратом, сіткою міжнародно визнаних у світі дипломатичних станиць у широкому світі» не могла зрівнятись з еміграцією попередньої доби, оскільки жодна еміграція до чи після 1920 р. не мала державно-політичних атрибутів української соборної держави. «На еміграцію вийшов загальноукраїнський уряд, легітимна влада України... у 1920 р. на еміграцію вийшла «держава» – Державний Центр Української Народної Республіки, як всеукраїнський символ і фактичний речник державно-політичної суверенности українського народу» [22, с. 5].

На кінець 1920 р. у Польщі крім 38 тисяч військових перебувало 65 українських послів, 14 міністрів, близько 1680 службовців різних установ [9, с. 82]. Наддніпрянський емігрант Олександр Ковалевський, один із засновників Української народно-республіканської партії (УНРП), міністр урядів УНР, у міжвоєнний період ставши одним із найактивніших громадсько-політичних діячів Волині, писав: «те, що я був Міністром Української республіки, є моєю священною гордістю, бо в морі сліз і крові, пролитих за національне, соціальне й державне визволення українського народу є частина й моїх терпінь і моєї праці, моїх заведених надій, моєї гарячої віри» [3, с. 3]. Однак, в цілому політичний і культурний рівень української еміграції не

був високим. адже «українська еміграція в переважній своїй більшості не посідала знання чужих мов, мала мінімальне знання про культурне й політичне життя Заходу, виявляла незначну ступень політичної підготовки» [15, с. 9].

Центрами перебування української політичної еміграції стали різні країни Європи, але в силу об'єктивних та суб'єктивних обставин її головна хвиля спрямовувалася до Польщі, яка вважалася союзником з огляду на підписання Варшавської угоди 1920 р. До того ж, важливе значення відігравав географічний чинник (політичні емігранти, які сподівалися на швидке повернення, обирали географічно ближчу країну), етнокультурний (близька за культурою слов'янська держава), мовний (близькість мови) та інші [17, с. 17-18].

«Українська трибуна» констатувала, що «під загрозою терору, грабiжу, гвалтів і примусової служби в червоній армії почали тікати українські люди сотнями і тисячами. Вся ця людність оселилася поки що в Польщі... Такого еміграційного люду пробуває зараз на теренах Польщі до 30 тисяч чоловік з жінками, дітьми, старцями та хворими, особливо на сухоти...» [18, с. 1].

Українська еміграційна колонія в Другій Речі Посполитій почала гуртуватися з 1919 р., значно збільшившись після переходу через Збруч у 1920 р. армії та урядових інституцій УНР. Кількісний вимір української еміграції залишається відкритою, дискусійною темою. Симон Петлюра писав, що «в одній тільки Польщі нашої еміграції з Великої України не менше ніж 35 тисяч» [11, с. 300]. За словами керівника УЦК у Варшаві Андрія Лукашевича еміграція нараховувала до 30 тисяч людей [19, арк. 112]. Микола Лівіцький писав, що «на чужину, до двох сусідніх з Україною держав, Польщі і Румунії (9/10 до Польщі) вийшло сорок чи п'ятдесят тисяч військових і цивільних. Докладної статистики ніхто не робив» [6, с. 10]. Це ж засвідчував О.Шульгин: «ми не маємо точної статистики кількості українських емігрантів» [22, с. 6]. Газета «Діло» у 1924 р. підтверджувала ці слова: «Завдяки національному лихоліттю маємо поважну еміграцію. Не хутко матимемо статистику, скільки українців живе на чужині. Знаємо лише, що ніколи їх не було там більше як нині...» [10, с. 1].

Сучасні історики також послуговуються різними цифрами при визначенні числа української політичної еміграції. Один із перших дослідників української еміграції В.Трошинський називає цифру 43 тисячі [17, с. 20]. Польський дослідник Я.Брусський пише, що у листопаді і грудні 1920 р. кордон Речі Посполитої перейшло близько 40-45 тис. українських вихідців, основу яких становили відділи армії УНР [25, с. 239]. За підрахунками О.Колянчука, за період з листопада 1920 р. до 20 січня 1921 р. у Польщі було інтерновано понад 20 тис. українських вояків [4, с. 16-17]. Таку ж цифру називає люблінський вчений М.Маєвський, наголошуючи, що переважно це були військові, а також урядовці, жінки та діти [27, с. 77].

До числа 35 тисяч українців на кінець 1920 р. схилявся польський дослідник О.Вішка, наголошуючи на дискусійності цього питання [29, с. 9] та підкреслюючи, що біля 90 % української еміграції в Польщі складали особи, пов'язані з Українською Народною Республікою, її державними структурами і армією [29, с. 653]. Визначення статистичних показників українських політичних емігрантів у Польщі ускладнюється постійними змінами їх кількості, адже частина повернулася Радянську Україну, інші знаходили притулок у Чехословаччині, Франції, окремі переїжджали за океан.

Таким чином, кількість українських політичних емігрантів міжвоєнного часу залишається питанням відкритим. Важко визначити і число емігрантів, які осіли на території Волинського воєводства, утворене у складі Другої Речі Посполитої, адже воно постійно змінювалося. Згідно інформації на 1 квітня 1926 р. у Польщі було зареєстровано 6.272 емігранти, з них 611 проживало на Волині, що складало майже 10%. З них у Бабині проживало – 60 осіб, у Цумані – 15, в Острозі – 43, у Ковелі – 43, у Рівненському повіті – 270, Луцькому повіті – 140, у Сарнах – 40 [23]. У реєстрі українських політичних емігрантів на 30 липня 1927 р. вказано число 8.220 емігрантів у Польщі, з них найбільше у Білостоцькому воєводстві – 1.189, у Варшавському – 1.430, у Лодзинському – 989, у Волинському, яке було четвертим за кількістю емігрантів, зареєстровано 736 емігрантів (майже 9% загальної кількості). З цього числа: у Ковелі – 43, Острозі – 43,

Володимирі – 50, Кременці – 50, Луцьку – 140, Олиці – 35, Рівному – 270, Бабині – 60, Горохові – 15, Костополі – 30 [24].

Однак ця інформація не може бути вичерпною, адже не всі емігранти реєструвалися, у списках не вказане число емігрантів по всіх повітах тощо. Крім того, відбувався постійний міграційних рух політичних емігрантів, тому їх число постійно змінювалося. Для прикладу: на цукроварню Бабина у 1923 р. прибуло не менше 100 осіб [29, s. 593], згодом утворена сільськогосподарська колонія налічувала до 200 військових емігрантів [16, с. 150], а у другій половині 20-х років ця колонія розпоршилася і відносилася до менших осередків, після зміни власника у 1930 р. це раз скоротилася, а емігранти роз'їхалися по інших населених пунктах, влаштовуючись на інші роботи, переважно на лісорозробки. О.Вішка пише, що на основі існуючих документів не можна встановити скільки загалом емігрантів працювало на Бабисько-Шомахівській цукроварні [29, s. 593]. Ярослав Тинченко вважає, що напередодні Другої світової війни на Волині мешкало понад 500 старшин та козаків армії УНР [16, с. 150-151], тобто лише військових емігрантів.

Представник Міжнародного Червоного хреста Гльоор, призначений представником комісаріату Ліги націй по справах біженців у Польщі, восени 1921 р. звернувся до Українського товариства допомоги біженцям з України і їх родинам з проханням надати йому інформацію про: загальну кількість біженців, які знаходяться під опікою українських інституцій у Польщі; кількість біженців, що отримують регулярну допомогу від гуманітарних інституцій; кількість біженців, які не мають жодних шансів одержати працю; кількість біженців, які не можуть працювати через старість чи інвалідність. Відтак, голова Товариства у Львові Г. Ремезенко звернувся із закликом до всіх філій, інституцій громадського характеру надати необхідні матеріали з метою її класифікації та систематизації [13, с. 2]. Як виявилось, зібрати достовірну інформацію, з огляду на розпорошеність українських емігрантів, було неможливим. Це черговий раз підтверджує складність визначення кількісних показників і неможливість встановлення точної статистики українських політичних емігрантів у Польщі загалом та на

західноукраїнських землях, зокрема, тому можемо говорити лише про приблизні цифри.

Узагальнюючи доступну нам інформацію, можемо припустити, що число наддніпрянських політичних емігрантів, які опинилися на території Волинського воєводства, досягало тисячі. Якщо до них додати місцевих уродженців, громадян УНР і УД, які не змогли себе реалізувати на Великій Україні через встановлення там більшовицької влади, то це число значно збільшується.

Дослідники розрізняють дві основні групи українських політичних емігрантів: військові, що перебували у спеціальних таборах для інтернованих та цивільні: колишні урядовці, співробітники українських державних, установ, які, будучи громадянами Української Народної Республіки разом з армією залишили батьківщину, щоб не наражатися на небезпеку від більшовицької влади. Серед цивільних емігрантів були люди різних професій: професори університетів, гімназій, семінарій, літератори, адвокати, артисти, інженери, професійні кваліфіковані робітники тощо [11, с. 300-301]. Загалом, біля 70% цих емігрантів були представниками інтелігенції, 20% – селянства і 10% робітництва. Багато хто прибував з родинами, жінками і дітьми різного віку – немовлятами, дошкільнятами і школярами [21, арк. 47].

Військові емігранти впродовж кількох років перебували у спеціальних таборах на становищі інтернованих та військовополонених. Д.Дорошенко з іронією писав «українці, які билися «за нашу і вашу вольносьць», дістали вже певну компенсацію й нагороду в формі таборового «спочинку» за дротами» [2, с. 519]. На кінець 1921 р., після реорганізації, на території Польщі залишалось 5 таборів для інтернованих (Вадовиці, Олександрів-Куявський, Каліш, Ченстохова, Стшалків) [26, s. 457-458]. Побутові умови в таборах були дуже складні: «Уявіть собі цілком обдертих, навіть у багатьох випадках без шинелі чи пальто, босих людей, що spacerують по такому холоді і дощі. Годуються мізерним таборовим козацьким пайком без всякого поліпшення...» – зазначалося на сторінках «Вістей Українського Центрального Комітету в Польщі» [1, с. 13]. На допомогу інтернованим прийшли закордонні дипломатичні місії УНР та українська заокеанська діаспора, до благодійництва підключилася церква [5, с. 457].

Уродженців західноукраїнських земель на основі Ризького мирного договору репатріювали до Польщі. У лавах армії УНР і серед цивільних було багато вихідців західноукраїнських земель, частина з яких самочинно поверталася на рідні землі. Інтерновані у таборах могли повернутися на Західну Волинь за умови попереднього проживання цій території та отримання дозволу місцевої влади. Цим скористалося немало учасників революційних подій, місцевих мешканців.

Еміграційний потік поєднувався з широким рухом біженців, «залишення рідних осель людьми національно і політично пасивними, які хотіли ціною втрати свого добробуту врятувати принаймні своє життя», що спричинилося «до викривлення справжнього обличчя української еміграції» [14, с. 9]. При наявності серед української еміграції певної частини випадкових людей був неминучим процес сепарації. Частина з них повернулася в Радянську Україну, інші зайнялися влаштуванням власного добробуту у тій країні, де опинилися, розірвавши всякі зв'язки з емігрантським загалом: «авантюристи з революційних років і колишні благополучні обивателі, викинені революційною бурею з привичного для них оточення, виявили у боротьбі за існування велику степень винахідливості і зручності, беручись за все, вдаючись до всяких способів» [14, с. 9]. Відтак, процес диференціації та сепарації політичної еміграції проходив дуже болісно, ускладнюючи емігрантське життя.

Таким чином, українська еміграція в Польщі міжвоєнного періоду була еміграцією політичною, визначалася переважно високим рівнем національної самосвідомості. Відкритим залишається питання її кількісного складу. На початках більшість емігрантів зосереджувалася навколо офіційних центрів у Тарнові та Ченстохові, характеризувалася організованістю, отримуючи засоби для існування частково з урядових джерел, частково від закордонних благодійних організацій. З часом, особливо у зв'язку із закриттям таборів для інтернованих, емігранти розселилися по всій території Польщі, частково виїхали на навчання до Чехословаччини або на фізичні роботи до Франції чи інших країн.

Джерела та література

1. Вісті Українського Центрального Комітету в Польщі. – 1923. – 1 лист. – Ч. 2.
2. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки): Науково-популярне видання / Д.Дорошенко. – К.: Темпора, 2007. – 632 с.
3. Ковалевський Олександр. Велика хмара – малий дощ / Олександр Ковалевський // Українська нива. – 1927. – 14 січня. – Ч. 2 (7).
4. Колянчук О. Увічнення нескорених. Українські військові меморіали 20-30-х рр. ХХ ст. у Польщі / О.Колянчук – Львів, 2003.
5. Красівський О.Я. Українсько-польські взаємини в 1917-1923 рр. / О.Я. Красівський – К.: ПіЕНД, 2008. – 544 с.
6. Ливицький Микола А. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками / Микола А. Ливицький. – Вид-во Українське Інформаційне Бюро. – Мюнхен-Філадельфія, 1984. – 72 с.
7. Лотоцький О. Поворотницька течія // На ріках вавилонських. Збірник статей / Олександр Лотоцький – Львів: Накладом Видавничої Кооперативи «Хортиця» у Львові, 1938. – 192 с.
8. Лотоцький О. Шляхи української державности / Олександр Лотоцький // Українська нива. – 1927. – 28 січня. – Ч. 4 (9).
9. Павленко М. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924) / М.Павленко. – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – 352 с.
10. Пасивність нашої еміграції // Діло. – 2 квітня. – 1924. – Ч. 73 (10.166).
11. Петлюра С. Сучасна українська еміграція та її завдання // Петлюра С. Статті, листи, документи. Ред. кол.: Л.Дражевська, Н.Ливицька-Холодна, Л.Чикаленко та ін. Т. 1. – Нью-Йорк: УВАН, 1956. – 480 с. – С. 300–341.
12. Піскун Валентина. Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ ст.): Монографія / В.Піскун. – К.: «МП Леся», 2006. – 672 с.
13. Ремезенко Г. В справі допомоги біженцям / Г.Ремезенко // Українська трибуна. – 1921. – 8 листопада. – Ч. 165.

14. Рудницький Яр. В 65-річчя екзилу уряду УНР (1920-1985) / Яр. Рудницький – Оттава, Канада: Онтаріо, 1985. – Б. в., б. р. – 24 с.
15. Садовський В. До десятилітнього білянсу (1919-1929) / В.Садовський // Календар-альманах «Дніпро» на рік 1929. Річник VI. Львів, 1928.
16. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921). – Книга II: Наукове видання / Ярослав Тинченко. – К.: Темпора, 2011. – 424 с.
17. Трощинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В.П. Трощинський. – К.: Інтел, 1994. – 260 с.
18. Українська трибуна. – 1921. – 20 вересня. – Ч. 114.
19. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 3327, оп. 1, спр. 22.
20. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 20, спр. 1311.
21. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 462, оп. 1, спр. 187.
22. Шульгин Ол. Завдання еміграції // Тризуб. – 1930. – 9 березня. – Ч. 10 (218).
23. Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce. – Zespół: Українська Misja Wojskowa w Polsce, Teczka 701/7/4, k. 291. Режим доступу: Kolekcje Archiwalne Online / <http://www.pilsudski.org/archiwa/inwentarz.php>.
24. Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce. – Zespół: Українська Misja Wojskowa w Polsce, Teczka 701/7/4, k. 292-293. Режим доступу: Kolekcje Archiwalne Online / <http://www.pilsudski.org/archiwa/inwentarz.php>.
25. Bruski J.J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukrainkiej Republiki Ludowej na wychodźstwie / Jan Jacek Bruski. – Kraków, ARCANA 2000. – 600 s.
26. Karpus Z. Pobyt żołnierze Ukrainkiej Republiki Ludowej w obozach internowania w Polsce w Latach 1920-1924 / Z.Karpus // Europa Orientalis: Polska i jej sąsiedzi od średniowiecza do współczesności. – Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1996. – S. 455–464.

27. Majewski M. Ukraińska emigracja polityczna w powiecie Piotrkowskim w latach 1920-1939 / M. Majewski // Історичний архів. Наукові студії: Збірник наукових праць. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Вип. 15. – С. 77–93.
28. Statut Stowarzyszenia p. n. «Ukraiński Komitet Centralny w Rzeczpospolitej Polskiej». – Warszawa, 1930. – 31 s.
29. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939. / E. Wiszka. – Toruń: MADO, 2004. – 752 s.

УДК 94:[32:316.46](437)

Г.Савчук

(НЕ)ФОРМАЛІЗОВАНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА Т.Г. МАСАРИКА

В статті проаналізовано формування повноважень інституту глави держави Першої Чехословацької республіки. Головна увага приділена першому президенту Т.Г. Масарику та інституційним інструментам лобізму його інтересів в політичному житті держави.

Ключові слова: Перша Чехословацька республіка, Конституція, Т.Г. Масарик, група «Граду».

В статье проанализировано формирование полномочий института главы государства Первой Чехословацкой республики. Главное внимание уделено первому президенту Т.Г. Масарику и институциональным инструментам лоббизма его интересов в политической жизни государства.

Ключевые слова: Первая Чехословацкая республика, Конституция, Т.Г. Масарик, группа «Града».

The article examines the formation of the institution of the head of state of the First Czechoslovak Republic. After the revolutionary activities of Masaryk and implementation of the idea of independent Czechoslovakia, the process of state building began. The primary objective was to develop a constitution that would regulate canons defining political system, social relations etc.

The main aim of the study is to analyze the constitutional powers of the President and his leverage in the political life of the interwar Czechoslovakia.

З М І С Т

Смолій В.
НА ПОШАНУ РУСЛАНА ПОСТОЛОВСЬКОГО
(З НАГОДИ 65-РІЧЧЯ)3

Савчук П.
НАУКОВА ШКОЛА ПРОФЕСОРА ПОСТОЛОВСЬКОГО:
НОВЕ БАЧЕННЯ6

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Шугаєва Л.
НАРОДНЕ БОГОСЛОВ'Я В КОНТЕКСТІ
РЕЛІГІЙНИХ ПРАКТИК ДУХОВНОГО
МИСТИЧНОГО ХРИСТІЯНСТВА В УКРАЇНІ19

Прищеп О.
ГІМНАЗІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В
ОСВОЄННІ МІСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ДОВКІЛЛЯ
(ДРУГА ТРЕТИНА ХІХ СТ.)27

Ткачук В.
ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЙ ДАВНІХ УКРАЇНСЬКИХ
АНТИМІНСІВ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.41

Доброчинська В.
ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ
РОМАНА МОГИЛЬНИЦЬКОГО (1902-1973 РР.):
МАЛОВІДОМІ ФАКТИ З ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ60

Пальчевський Р.
УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ МОЛОДІЖНИЙ
РУХ В ЗАКАРПАТТІ (1918-1939 РР.)68

Карпухіна Т. УКРАЇНА В ПЛАНАХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	80
Півоварчук В. ВПЛИВ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ НА ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ НАСЕЛЕННЯ (1939-1940 РР.)	97
Старжець В. ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПІДПІЛЛЯ СЕРЕД ВЧИТЕЛЬСТВА ТА ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ (1944-1953 РР.) ...	109
Дубей В. ФОРМУВАННЯ ДОГОВІРНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС У ЦАРИНІ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ	120
Шамсутдинова-Лебедюк Т. МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ПРАВОСЛАВ'Я ТА ІСЛАМУ В УКРАЇНІ	132
Юзик В. ДАКТИЛОСКОПІЯ –ЦЕ ТОЧНА НАУКА, ЯКА НІКОЛИ НЕ ПОМИЛЯЄТЬСЯ	140
Bulyga I. NON-CONFESSIONAL RELIGIOSITY IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS DEVELOPMENT OF VOLYN REGION	148
Кундеус О. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	159
Любарець А. ВІДЗНАЧЕННЯ 9 ТРАВНЯ ЯК ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ (2005-2015)	176

РОЗДІЛ 2

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

- Гуменний В.
ОФІЦІЙНА ПРОПАГАНДА І СХІДНА ПОЛІТИКА
РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ I СТ. Н.Е.
(ЗА НУМІЗМАТИЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)190
- Жилюк С.
ВСЕЛЕНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СОБОРИ:
СЕРЕДНЬОВІЧНА ЦЕРКОВНА ПОЛІТИКА
ТА ЇЇ ВІДЛУННЯ У XX СТ.202
- Десятничук І.
РЕВОЛЮЦІЯ 1848 Р. В АВСТРІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ:
ПОЧАТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЧЕСЬКО-НІМЕЦЬКОГО
КОНФЛІКТУ214
- Івчик Н.
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ПІВДЕННО-
ЗАХІДНОМУ КРАЮ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.: УКРАЇНСЬКИЙ РАКУРС228
- Валюх Л.
РЕАКЦІЯ БРИТАНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ
НА ПОЧАТОК НІМЕЦЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ
ЕКСПАНСІЇ В АФРИЦІ (1884-1888 РР.)243
- Давидюк Р.
УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ В ПОЛЬЩІ:
ПРОБЛЕМИ СТАТУСУ ТА ЧИСЕЛЬНОСТІ254
- Савчук Г.
(НЕ)ФОРМАЛІЗОВАНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА Т.Г. МАСАРИКА266
- Синяк С.
КОМЕНДАНТСЬКИЙ, ІНСТРУКТОРСЬКИЙ ТА
ТРЕНЕРСЬКИЙ СКЛАД ПОЛЬСЬКИХ

ПАРАМІЛІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ВОЛИНІ
1921-1939 РР.275

Пилипович Т.
УКРАЇНЦІ У СКЛАДІ АРМІЇ ГЕНЕРАЛА АНДЕРСА
В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
ШЛЯХИ ПОЯВИ ТА УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ292

Слесаренко А.
МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА І ЗВ'ЯЗКИ
ЗАРУБІЖНОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА ЕМІГРАНТСЬКИХ
КІЛ З ДИСИДЕНТСЬКИМ РУХОМ ТА
НОНКОНФОРМІСТСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ В
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1970-1980-ТІ РОКИ)306

Гон М.
ОКАЗІАЛЬНИЙ І КОНВЕНЦІОНАЛЬНИЙ НАТОВПИ У
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ317

Martynchuk I.
THE SLOVAK REPUBLIC AND NATO:
THE POLITICAL INCOMPATIBILITY OF 1993-1997329

Опанасюк Т.
ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ТА
РЕЗУЛЬТАТИ ДРУГОГО ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО
ЦИКЛУ В РОСІЇ (1999-2000 РР.)340

Michno J., Sommer H., Sommer H.
MŁODZIEŻ A BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE
W OKRESIE RÓŻNEJ NOWOCZESNOŚCI353

РОЗДІЛ 3

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Прищепя Б.
ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ
СПОРУД ОСТРОЗЬКОГО ЗАМКУ XVI-XVII СТ.366

Басюк К.
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ХРИСТИЯНСЬКИХ МОНАСТИРІВ НА ВОЛИНІ В
1939-1964 РОКАХ380

Березняк В.
ПОСИЛЕННЯ КОНСЕРВАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ РІВНЕНЩИНИ В
ПЕРІОД «ЗАСТОЮ»: РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ392

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Плюта Н.
ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА У ФРАНЦІЇ З ПИТАНЬ
КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В АФРИЦІ КІНЕЦЬ ХІХ –
ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД
ПРОБЛЕМИ ЗАРУБІЖНИМИ ІСТОРИКАМИ404

Михальчук Р.
ГОЛОКОСТ НА РІВНЕНЩИНІ:
ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ422

Данильчук В.
ОСТАРБАЙТЕРИ З УКРАЇНИ:
ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМ
ВИВЕЗЕННЯ ТА РЕПАТРІАЦІЇ439

Філіпчук І.
ФОРМУВАННЯ ІДЕЙ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ»:
ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ458

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ478

ЗМІСТ481

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Випуск 28

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Л.Федорук, В.Самсонюк**
Обкладинка – **Г.Волохов**

Підписано до друку 1.07.2016 р. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 24,6.

Видавець О. Зень вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022
0-362-24-45-09; 068-0250674
olegzen@ukr.net

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

A43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії :
Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових
праць. Випуск 28. – Рівне : О. Зень, 2016. – 487 с.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2016
УДК 94(477) + 94 (100)
ББК 63.3 (4Укр)